

АЛЕКСАНДАР Б. ЛОМА*

Филозофски факултет у Београду

Институт за српски језик САНУ

ГЛАГОЛ *ОСВЕТИТИ* У ЗАКОНИКУ О РУДНИЦИМА**

Разматра се облик *осветѣѣ* у ћириличном препису Закона о рудницима. На основу писања са *æ = ѣ* у латиничном препису и контекста показује се да посреди није глагол *осветити* 'освештати, извршити одмазду' него иначе слабо посведочен *освѣтити* 'осветлити'.

Кључне речи: Закон о рудницима, старосрпски језик, лексика, замена јата, етимологија.

Проглашен 1412, Законик о рудницима деспота Стефана Лазаревића доспео је до нас у двама преписима, једном ћириличном, који се датује крајем XVI века, другом латиничном, насталом 1638. године у бугарском рударском месту Ћипровцу. Та су два преписа заснована на двама различитим редакцијама изворног текста, тако да се у основи међусобно подударују али у понечем и разликују, у погледу своје композиције (распоред појединих чланова или поглавља), па и саме садржине. Ћирилични препис откривен је крајем педесетих година двадесетог века и одмах потом издат (Радојчић 1962). То откриће убрзо је повукло за собом проналазак латиничног преписа, као и препознавање његових турских превода

* loma.aleksandar@gmail.com

** Овај чланак настао је у склопу рада на пројекту 178007 *Етимолошка истраживања српског језика и израда Етимолошког речника српског језика* финансираног од надлежног министарства за науку Републике Србије.

у двама збиркама „саских“ кануна из 1520–30. и 1536. године (доба Сулејмана Величанственог) које је својевремено издао и превео Фехим Спахо (1913), али и у двама актима насталим нешто раније, крајем XV века, које је убрзо потом публикувао у Паризу Белдичану,¹ док је латинични препис објавио Сима Ћирковић тек пола века доцније (2005).

Одмах се видело да је Законик о рудницима прворазредан извор не само за правну и привредну историју. По речима Павла Ивића: „За историју нашег језика ово је споменик од несвакидашње важности у најмање два аспекта: за историјску дијалектологију и за историјат немачких позајмица у нашој рударској терминологији“ (Ивић 1964: 208). Дијалекатским особинама језика Законика позабавио се најпре сам Ивић у свом приказу, и затим детаљно Душан Јовић у својој монографској студији (1969), а и рударским терминима у Законнику посвећена је у досадашњој литератури достојна пажња. По страни је остао општији значај овог извора за историјску лексикологију, пошто он поред германизама — средњевисоконемачких позајмљеница — садржи и богату домаћу лексику, како термине који се, делом, могу тумачити као калкови према немачким обрасцима настали у процесу језичког мешања, тако и ране потврде српских народних речи, неке од њих јединствене. У току рада на етимолошком тезаурусу српског језика, тежећи ка све већем ослоњу на историјску грађу, дошло се до спознаје да лексику Законика треба систематски обрадити, будући да је он науци постао познат тек сразмерно касно, те није ушао у захват двају постојећих историјских речника нашег језика, РКС и РЈА. Тај посао је већ у свом зачетку изнедрио нека занимљива сазнања. То ћу овде покушати да илуструјем једним примером.

Недавно сам се подрбно позабавио речима *осветиџа* и *осветиџиџи*, дошавши до закључка да су оне највероватније настале калкирањем термина римског права *sanctio* и *sanctionare*.² Притом сам настојао да обухватим збир старосрпских потврда именице и глагола, али тек након што је текст већ одавно био предат за штампу наишао сам на глагол *осветиџиџи* у Рударском закону, па сам у први мах пожелео да исправим тај пропуст тако што бих у свој већ довршени рад, чије се објављивање, на жалост или на срећу, отегло, накнадно убацио кратку допуну. Онда ме је пажљивије разматрање те претпостављене потврде одвело у другом смеру и изнедрило овај прилог.

¹ BELDICEANU: 316–323, 356–363 (факсимили), 243–254, 257–268 (превод на француски), RIZAJ 1968: 209–214, 248–256 (превод на српски). Уп. Ђурђевић 1975.

² A. Loma, Sanctifying and Sanctioning. Scr. *osveta, osvetiti (se)* reconsidered, изложено (на пољском језику, под насловом „Sanktyfikacja a sankcja. Sch. *osveta, osvetiti (se)* rozpownic rozpatrzone“) на скупу *Symposium Etymologicum. Sladami mysli etymologicznej*, Kraków 2016. Зборник скупа је у овом тренутку још у штампи.

Члан Законика који нас занима сачуван је и у ћириличном и у латиничном препису. У ћириличној верзији он је тридесет пети по реду и гласи (РАДОЉИЋ 1962: 46):

35. Ѣ фарнањю рѣпамъ;~

Рѣпа да не волна фарнати прѣко поля друге рѣпе кромѣ ако би били едни гварци и тамо и тамо· а ѡт свое осмице прошѣдши прѣко поля слободнога, волна ѣ фарнати· или по прѣху· или по старѣх шлаговѣх·· а що ѣ ѡвѣи чловѣкъ ѡставѣи и ѡсветѣи и рабѡта· тѣдеи се не може фарнати· еде моу не ѡу законоу:~

Наводимо постојеће преводе овог члана, српски Биљане Марковић (1985: 18) и немачки Јозефа Шица (Schütz 2003: 115):

35. О фарнању рупа

Рупа да не може фарнати преко поља друге рупе, осим ако би били једни гварци и тамо и тамо, а од своје осмице прошавши преко поља слободнога може фарнати или по пруху или по старим шлаговима, а што је овај човек оставио и осветио и радио, туда се не може фарнати, јер му није по закону.

35.

Vom Fahrweg der Grube: Eine Grube darf nicht über das Feld einer anderen Grube fahren, es sei denn, es sind hier wie dort die gleichen Gewerken tätig. Vom eigenen Achteil aus ist über freies Feld zu fahren erlaubt, ebenso über Bruch und alte Schläge. Über das, was einer zurückgelassen, bearbeitet und gebaut hat, soll man nicht fahren, denn das steht nicht im Gesetz.

У латиничном препису то је тридесети члан („глава“) који одговара, мада не сасвим дословно, ћириличној верзији (Ћирковић 2005: 25):

Rupa da ne volna farnati překo polja druge rupe, kromě ako bi byli edni gvarci i tamo i tamo. I ot svoje osmice pošđši překo slobodnoga polja voln ga e farnati. Akoj li e po pruhu, ili e po egie, ili po starěh šlagověh, što e ovay čl(ově)k osvětio i rabota tudey ne moxe farnat ere mu zakon ne dava.

Ћирковићев превод гласи (ib. 46):

Рупа не може *фарнаѣти* преко поља друге рупе, осим ако би били једни исти *гварци* и тамо и овде. Од своје *осмице* пошавши преко слободног поља слободна је да *фарна*. Ако је по пруху и или по егије? или по старим *шлаговима*, што је овај човек осветио и работа, туда не може *фарнаѣти* јер му закон то не даје.

Садржинске разлике у односу на ћирилични препис нису велике: *ѣош(ѣ)дѣи* према *ѣрошѣдѣи*, *вољ(ѣ)н га је* према *вољна је*,³ *закон не дава*

³ Увидом у факсимил вероватнијим се чини читање *volnja e*, које је у сагласности са ћирилским преписом и структуром реченице (са̄м Ћирковић преводи као да стоји

према *не у закону*, уметнуто нејасно *ро егие*,⁴ изостављено *осѣавија*. Важније су за нас овде правописне дистинкције. У латиничном препису поједина латинска слова кориштена су у транслитерацији ћириличног предлошка са посебним гласовним вредностима (*β* за ш, *ç* за ч, *x* за ж, па и *æ*, у Ћирковићевом издању предато знаком *ě*, за *ѣ*. Да на тај начин преписивач увећало спроводи дистинкцију између *e* и *ѣ* у свом предлошку промакло је Ивићу и Јовићу;⁵ Ћирковић је уочио много више таквих графика, а провера на снимку рукописа који је приложен његовом издању потврђује његова читања, бар у делу који нас овде занима. Суочавамо се са сазнањем да је изгубљени ћирилични предлошак латиничног преписа знатно боље чувао јат него до нас доспели ћирилични препис, и да је по тој особини свакако стајао ближе изворнику из 1412. године. У члану који нас занима, ћирилични препис има јат само у *ѣрѣко*, а латинични још у *kromě*, *starěh βlagověh* и *osvětio*, практично у свим речима где му је етимолошки место, осим што бисмо **освѣѣиѣио* морали просудити као хиперкорекцију ако је то заиста глагол *освѣѣиѣи* < **obsvētiti* како се то у досадашњим преводима и интерпретацијама без резерве узимало.⁶ Додатну светлост на ово питање баца једно друго поглавље у латиничном препису,⁷ које нема свог непосредног пандана у ћириличном:⁸

Glava 33.

Ракy суд о βтоне у кљуѣтах. βтона која иде у сѣх да иде управ, да е put воде прав и фунтару да не свр'не ни долě [n]i⁹ горě, како то закон виѣе пиѣе, и к'd доגיע у сѣх правцем и освѣти и вѣтр да и воду пusti и сѣх осуѣи, да узмѣ deveto от βта осуѣи.

волна уз руѣа). Или је преписивач хтео написати према стварном изговору *voljna* па је извршио пермутацију *j*, или је стварно постојао облик *вољња* према мушком роду *вољан*, са асимилацијом *љн* > *љњ*.

⁴ На факсимилу се чита *roegye*, грешка уместо **rotegye* = **ѣо међе*? В. ниже нап. 10.

⁵ Ивић 1964: 211 приметио је *æ* за *ѣ* само на два места, у споју *na družæh mæsteh* и на основу тога закључио да је за латинични препис, као и за ћирилични, карактеристичан „доследан екавизам“, што би указивало да је та особина била својствена већ изворнику, уп. Јовић 1969: 379.

⁶ У горе наведеним преводима на српски предаје се са *освѣѣиѣи*, а Биљана Марковић осетила се побуђеном да уз овај члан напомене: „*Освѣѣиѣи*: вероватно на неки начин означити да се радови настављају“ (1985: 18). Шицов превод на немачки „обработет“ чини се насумичним и плеонастичним поред „gebaut“ за *работи*.

⁷ На два става поделио ју је издавач. Доле ће бити показано како се други смисаоно надовезује на први.

⁸ Ћирковић 2005: 23, превод на 46. Уп. коментар на 66–67, где је истакнуто да је то „једна од највећих разлика између наша два преписа“.

⁹ Ћирковић пише (очекивано) *ni*, али на факсимилу је само *i*.

А рупе које трѣбују очи і пут на њтону, да си сама тера рупа расоћу својом спензом на њтону. Ако ли би дошла друга њтона под њу наніхе, законом коем і горуа т' іе старѣа, њто осуѣи да іма ере се кје звати фунтаріца, а доњја ке девето узет.

Поново суд о *шїолни* у *кљуфїама*. *шїолна* која іде према *цеху* да іде право и да је пут води прав и штолну фунтару да не сврне ни горе ни доле, како закон горе піше. И кад дође у *цех правцем* и освети и *вештар* да і воду пусти и *цех* осуши, да узме деветину од онога што осуши.

А рупе којіма су потребне очи и пут на *шїолну*, да сама рупа тера огранак својим трошком ка *шїолни*. Ако би дошла друга *шїолна* под њу наниже, законито као и горња, та је старија, и што осуши да је њено јер ће се звати *фунїарица* а доња ће узети деветину.

Ту дакле, у првом ставу, імамо поново істи глагол писан са јатом. Употреба јата у овом параграфу опет је ісправнија од оне у ћириличном препису (*dolě, gorě, větr, trěbuju, starěa*, једини екавизам је *њtone*, но он може бити морфолошки,¹⁰ псеудојекавизми су *сѣћ* 2× (али једном *сѣћ*), *узтѣ*, али мало ниже ісправно *uzet*. Ако потражимо істе или сродне речи у ћириличном препису, тамо је прилично доследно *вѣшѣрь* СС 1 (3×), 7, 22, 23, 46, 48, само једном *вешѣрь* С 48, компаратив *сїарѣа* С 7, али ізведеница *сїарѣшина* С 7, *шѣребуе*, *шїшѣребу* С 30, али *шїшѣрѣбных* у уводу, *шїшѣрѣбе* С 23, *шѣрѣбуюш* С 27, *цехѣ* СС 48, 49, али чешће *цѣхѣ*, у уводу и у СС 46, 47 (4×), 49, 50 (2×).¹¹ За *узтѣ* се у одсуству директних паралела могу навести други примери за *-ѣ* уместо *-е* у трећем лицу једине садашњег времена: *идѣ* СС 42, 46, 47,¹² *наидѣ* 43, *боудѣ* СС 3, 24, 38, 49. То је, ізгледа, тако већ писало у ізворнику из 1412, што указује да је у њему било мешања етимолошког *e* (< **e*, **ę*) и јата, али се Ивићев и Јовићев закључак да му је у основи лежао чисто екавски говор може, на основу латиничног преписа, проблематизовати; вероватнијим се чини да треба поћи од претпоставке да је ізворник одражавао трансформацију локалног (новобрдског?) говора са још делимично очуваним јатом у екавски, а да даља екавизација, одражена у ћириличном препису, іде на рачун његовог или неког ранијег преписивача. Та претпоставка може бити потврђена или оповргнута систематским поређењем двају преписа по основи (не)писања јата, какво није било могуће спровести у овој при-

¹⁰ Уп. горе (нап. 4) **шїо (м)еђе*; такви локативи на *-е* од *a*-основа, и непалаталних и палаталних, својствени су косовско-ресавским говорима.

¹¹ Код ове последње речи на њено писање могла је утицати чињеница да се *ц* у основи домаћих речи по правилу јавља испред јата дифтоншког постања.

¹² Такође у члану VI Новобрдског градског закона інкорпоріраног у ћирилични препис.

лици. Но већ из размотреног узорка излази да писању *osvětio*, *osvěti* у латиничном препису треба поклонити веће поверење него облику **wcbetīa** у ћириличном, и да смо у оригиналу готово сигурно имали графици са јатом у корену.¹³ То пак указује да немамо посла са глаголом *освѣтѣиѣи* < **osvětiti*, него са *освѣѣиѣи* < прасл. **osvětiti* ‘осветлити’. Како се то уклапа у контексте, у којима, видели смо, тумачење глаголом *освѣтѣиѣи* ‘освештати, нпр. цркву, воду, нем. *weihen*, лат. *consecrare*’; ‘покајати, нем. *rächen*, лат. *ulcisci*’, посведоченим у том облику и у тим значењима још у старосрпском језику, не даје јасан смисао? Да би се до њега дошло, треба разумети техничке термине у наведеним члановима који су у њиховим приложеним преводима на српски остављени непреведени, јер су објашњени на другим местима.¹⁴ *Руѣа* је рударска јама, рудник; у истом значењу употребљава се *цех* (нем. *Zeche*),¹⁵ *осмица* је поље које припада једној јами, *шѣо(л)на* — хоризонтална галерија која полази са падине брда и пресеца вертикалне јаме (нем. *Stollen*), *шлаг* — бочни ходник који полази од штолне (нем. *Schlag*), *ѣрух* — мешавина ископаног камена и руде у штолни (нем. *Bruch*, досл. ‘лом’), *клуфѣа* ‘раселина у стенама, која се користила за копање штолни’ (нем. *Kluft*), *вѣѣр* — проветравање, *фарнаѣи* — ‘возити (се)’ (нем. *fahren*), *зварк* — удеоник у рударским пословима (нем. *Gewerke*). У 33. глави латиничног преписа „освећење“, тј. осветљење, наводи се као прва у низу од четири радње које означавају припрему јаме за експлоатацију, следе давање „ветра“, тј. вентилације, (ис)пуштање воде и исушење јаме, а у продужетку је реч о рупама којима су потребне *очи* и пут на штолну. Те очи свакако треба схватити као оно што се друкчије означава германизмом *лѣѣлох* (нем. *Lichtloch*, досл. ‘рупа за светлост’) — уска окна пробијена са површине земље надоле до штолне ради њеног проветравања, а, већ у складу са њиховим немачким називом, и осветљавања.¹⁶ По свему судећи, у претходној реченици два глагола употребљена су да означе исту предрадњу: *освѣѣи* и *вѣѣр да* —

¹³ Питање за себе је како је гласио радни глаголски придев у изворном тексту, *освѣѣиѣи*, или, са *-л > -о освѣѣиѣо*, како је у латиничном, или са *-л > -а освѣѣиѣја*, одражен у ћириличном препису; *рабоѣа* које следи у оба преписа не говори децидно у корист *-л > -а*, јер се завршно *-ѣ* могло развити контракцијом како из **рабоѣаа*, тако и из *рабоѣао*. За облике радног глаголског придева у Законику уп. Јовић 1969: 435.

¹⁴ Радољчић 1962: 67–90 („Речник“), Schütz 2003: 32–68 („Sachgruppen bergmännischen Bezeichnungen“, укупно четири појмовне скупине), Ђирковић 2005: 30–37 „Глосар“; Марковић 1985 даје за термин објашњење уз превод члана у којем се он први пут јавља.

¹⁵ Наводимо, ради лакшег поређења, савремене немачке форме, а не њихове средњевисоконемачке предлошке из којих се прецизније изводе старосрпски облици.

¹⁶ Ти отвори нису названи тако зато што је кроз њих у јаму продирала дневна светлост, већ стога што су у јами омогућавали струјање ваздуха потребно да би горео пламен у рударским лампама (<https://de.wikipedia.org/wiki/Lichtloch>).

пробије окна за осветљење и проветравање.¹⁷ Тридесет петим чланом ћириличног преписа (= С 30 латиничног) означава се као противзаконито залажење¹⁸ у поље туђе јаме, коју је претходно неко други „осветлио“, тј. припремио за експлоатацију, и „обрађивао“, тј. експлоатисао.¹⁹

Нажалост, у турским верзијама наведеним горе у нап. 2 не налазимо еквиваленте одговарајућим члановима ћириличног и латиничног преписа, да бисмо на основу њих могли потврдити исправност овде спроведене филолошко-семантичке анализе. Без обзира на то, из ње произлази чврст закључак да у изворном тексту Законика о рудницима није био употребљен глагол *осветиити*, него *освѣиити* ‘осветлити’, можда као превод за срвнем. *beliuchten* > нвнем. *beleuchten*. Тај је налаз за нашу историјску лексикографију занимљив јер је то једина потврда за **obsvētiti* у српском народном језику, како старом тако и савременом. У Даничићеву речнику s.v. **освѣтити** наводе се само две сумњиве и позне потврде.²⁰ РЈА I.c. допуњава их потврдама из двају старосрпских списа које је издао сам Даничић, али тек након завршетка свог речника: **по нѣже ѿгда богъ сътвори великоѣ свѣтило слънце, и постави ѿго на вѣстоцѣ ѿко да просвѣтитъ днь ... и освѣтитъ горы и хълмы и доли** (ДОМЕНТИЈАН 5–6) и **се во слънце исходить на тврѣди своѣ, хоте освѣтити вѣсоу вѣсельноу** (ЖКС 74, житије краљице Јелене). Могу се придодати и три српскословенске потврде из преводне књижевности које даје Миклошич s.v. **освѣтити, -штж** (LP 516). Све у свему, да није посведочен у Законику о рудницима, за глагол *освѣиити* могли бисмо рећи да је у старом српском језику био књишка, црквенословенска примеса.²¹ Сада, међутим, знамо

¹⁷ Није јасно да ли се и следећи пар *vodu pusti i ceh osuŕi* своди на исту радњу: спровођење дренаже, или су у питању две радње, при чему би се „пуштање воде“ односило не на испуштање сувишне воде него на снабдевање јаме потребном водом, које помиње један члан „Саског кануна“ (СРАНО 1913: 193), а сѣмо „осушење цеха“ — на дренажу.

¹⁸ Било да *фарнање* треба схватити у дословнијем смислу превожења, тј. извлачења и транспорта руде, било у пренесеном значењу пробијања нових подземних ходника, уп. Ћирковић 2005: 36.

¹⁹ Глагол *работиити* је овде употребљен синонимно са германизмом *ѿаунѿи* ‘копати, vaditi руду’ < нем. *bauen* (Ћирковић 2005: 34). У немачком се то значење развило из ‘обрађивати земљу’, за шта се у старосрпском употребљавао глагол *работиити*, те се он у овој употреби може сматрати калком.

²⁰ Обе су из истог писма које су 1618. хиландарски монаси упутили загребачком бискупу Петру Дмитривићу, где му се обраћају као **освѣтленомѣ** [sic!] и **освѣтлена главо** (РКС 2: 233, по MS 559–560). Писмо је, по речима Томе Маретића (РЈА 9: 309 s.v. *osvijetiti*), писано рђавим црквенословенским језиком. Између осталог, на једном месту придев **светѿи** пише са са јатом: **свѣте ѣске цѣливамо**.

²¹ Као што је у новијем језику песнички славенизам, који РСА 18: 283 s.v. **освѣтити**³ даје примере из Његоша (*освѣиити*) и Светислава Стефановића, упућујући на рус. *осветить*, уп. Стиловић 1992: 182.

да је он до у XV век живео у народном говору, да би доцније био потиснут деадјективом *осв(и)еӣлиџи*, делом свакако и због хомонимије са *освеӣиџи* < **obsvētiti* до које је дошло на екавском терену након замене јата.

Извори и лиџерату̀ра

- ДОМЕНТИЈАН. *Живо̄ӣ Све̄џога Симеуна и Све̄џога Саве*. Ђуро Даничић (изд.). Београд: Државна штампарија, 1865.
- [DOMENTIЈAN. *Život Svetoga Simeuna i Svetoga Save*. Đuro Daničić (izd.). Beograd: Državna štamparija, 1865]
- ЖКС. *Живо̄ӣ краљева и архие̄џско̄а ср̄џских*, написао архиепископ Данило и други. Ђуро Даничић, (изд.). Загреб, 1866.
- [ŽKS. *Životi kraljeva i arhiepiskopa srpskih*, napisao arhiepiskop Danilo i drugi. Đuro Daničić, (izd.). Zagreb, 1866]
- ЗМСФЛ. *Зборник Ма̄џице ср̄џске за филологију и лингвист̄џику*. Нови Сад.
- [ZMSFL. *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku*. Novi Sad]
- Ивић, Павле. „Никола Радојчић, *Закон о рудницима дес̄џо̄џа С̄џефана Лазаревића*“ (приказ). ЗМСФЛ VII (1964): стр. 207–214.
- [Ivić, Pavle. „Nikola Radojčić, *Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića*“ (prikaz). ZMSFL VII (1964): str. 207–214]
- Јовић, Душан. „О језику Закона о рудницима деспота Стефана Лазаревића“. ЈФ XXVII 3–4 (1968–1969): стр. 365–455.
- [Jović, Dušan. „O jeziku Zakona o rudnicima despota Stefana Lazarevića“. JF XXVII 3–4 (1968–1969): str. 365–455]
- ЈФ. *Јужнословенски филолог*. Београд: Српска академија наука и уметности и Институт за српски језик САНУ.
- [JF. *Južnoslovenski filolog*, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti i Institut za srpski jezik SANU]
- МАРКОВИЋ, Биљана. *Закон о рудницима дес̄џо̄џа С̄џефана Лазаревића. Превод и џравноист̄џоријска ст̄џудија*. Београд: САНУ (Споменик СХХVI, Одељење друштвених наука, књ. 24), 1985.
- [MARKOVIĆ, Biljana. *Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića. Prevod i pravnoistorijska studija*. Beograd: SANU (Spomenik CXXVI, Odeljenje društvenih nauka, knj. 24, 1985)]
- РАДОЈЧИЋ, Никола. *Закон о рудницима дес̄џо̄џа С̄џефана Лазаревића*. Београд: Српска академија наука и уметности, 1962.
- [RADOJČIĆ, Nikola. *Zakon o rudnicima despota Stefana Lazarevića*. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti, 1962]
- РСА. *Речник ср̄џскохрват̄џског књижевног и народног језика*. Београд: САНУ, 1959–.
- [RSA. *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. Beograd: SANU, 1959–]
- СТИЛОВИЋ, Светозар. *Славенизми у Његошевим џесничким делима*. Сремски Карловци / Нови Сад: Издавачка књиџарница Зорана Стојановића, 1992.
- [STILOVIĆ, Svetozar. *Slavenizmi u Njegoševim pesničkim delima*. Sremski Karlovci / Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 1992]

- ЂИРКОВИЋ, Сима. *Латинички препис Рударског законика деспота Стефана Лазаревића. Увод, текст, превод и коментари*. Београд: САНУ (Одељење друштвених наука, Извори српског права XI), 2005.
- [ЋИРКОВИЋ, Sima. *Latinički prepis Rudarskog zakonika despota Stefana Lazarevića. Uvod, tekst, prevod i komentari*. Beograd: SANU (Odeljenje društvenih nauka, Izvori srpskog prava XI), 2005]

*

- BELDICEANU, Nicoară. *Les actes des premiers sultans conservés dans les manuscrits tures de la Bibliothèque nationale a Paris*. II. Paris / La Haye: Mouton, 1964.
- ЂУРЂЕВ, Branislav. „Turski prevod rudarskog zakona za Novo Brdo despota Stefana Lazarevića“. *Prilozi za orijentalnu filologiju* 25 (1975): str. 113–131.
- LP. *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum emendatum auctum*. Edidit Fr. Miklosich. Vindobonae, Guilelmus Braumueller, 1862–1865.
- MS. *Monumenta Serbica, spectantia historiam Serbiae Bosnae Ragusii*, edidit Fr. Miklosich. Wien: Wilhelm Braumüller, 1858.
- RIZAJ, Skender. *Rudarstvo Kosova i susednih krajeva od XV do XVII veka*. Priština: Zajednica naučnih ustanova Kosova i Metohije. knj. 6, 1968.
- RJA. *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–XXIII*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1880–1976.
- SCHUTZ, Joseph. *Der altserbische bergmannische Wortschatz. Sprachgeschichtliche Abhandlung*. Beograd: SANU (Посебна издања DCLIII, Одељење језика и књижевности књ. 54), 2003.
- СПАНО, Fehim. „Turski rudarski zakoni“. *Glasnik Zemaljskog muzeja* XXV 1–2 (1913): str. 133–194.

Александар Б. Лома
Философски факултет Белградског универзитета
Институт сербског језика
Сербској академији наука и уметности

ГЛАГОЛ *ОСВЕТИТИ* В ЗАКОНЕ О РУДНИКАХ

Резюме

Закон о рудниках (далее: ЗР), провозглашенный в 1412 году сербским деспотом Стефаном Лазаревичем, дошел до нас в двух списках, один из которых переписан кириллицей в конце XVI столетия а другой латинским алфавитом в 1638 году. С момента опубликования кириллской копии в 1962 г. стало понятно, что речь идет о ценном источнике по истории не только права и экономики, а и сербского народного языка. Значимость ЗР для языковедов не ограничивается тем, что в его языке проявляются черты раннего диалектного членения и что в нем отмечены многие термины, заимствованные из средневерхненемецкого говора

саксов (*Sasi*), пришельцев, которые во второй половине XIII века дали начало развитию горного дела в средневековой Сербии. Более того, в ЗР в первый раз засвидетельствовано немало исконно сербских слов, отчасти калькированных по немецким образцам. Одним из них является *осветити* в кириллской копии, на первый взгляд то же самое, что др.-серб. *осветити* ‘освятить; наложить санкцию; отомстить’ < прасл. **obsvetiti*, которое, все-таки, не имеет смысла в данном контексте. С другой стороны то, что в латиничной копии глагол дважды написан с *æ*, передающим ять, указывает на **obsvētiti* ‘осветить (шахту)’, значение которого соответствует контексту. Если так, в ЗР находим единственное засвидетельствование глагола *osvētiti* в сербском языке, за исключением текстов, писанных сербским изводом церковнославянского языка. В сербской народной речи он замещен вариантом *osv(ij)etliti*, одной из причин чего могло быть то, что в экavianских говорах совпал с *осветити*.

Ключевые слова: Закон о рудниках, древнесербский язык, лексика, рефлекс ять, этимология.

Aleksandar B. Loma
Faculty of Philosophy Belgrade
SASA Serbian Language Institute

THE VERB *OSVETITI* IN THE MINING CODE

S u m m a r y

Enacted in 1412 by Serbian Despot Stefan Lazarević, the Mining Code came down to us in two versions, a Cyrillic copy made in the late 16th century and a Latin-alphabet transliteration from 1638, as well as in several translations into Ottoman Turkish. Since the publication of its Cyrillic version in 1962, it has been recognised as a highly valuable source for the history not only of law and economics, but also of the Serbian language. Its linguistic relevance consists not merely in displaying traits of an early dialectal development and rendering a lot of terms borrowed from the Middle High German language of the “Saxons” (*Sasi*), settlers who after the second half of 13th century triggered the development of the mining industry in medieval Serbia: moreover, it provides the first attestations of many genuine words of spoken Old Serbian, some of them probably calqued on German patterns. One of these words is *osvetiti* of the Cyrillic version, apparently identical to Old Serbian *osvetiti* ‘sanctify; impose a legal sanction; revenge’ < Common Slavic **obsvetiti*, but making no sense in the given context. Yet in the Latin version it occurs twice written with *æ* rendering *ě* (“yat”), which points to **obsvētiti* ‘to light up (the mining gallery)’, and such an interpretation seems contextually plausible. If it is true, we have in the Mining Code the single attestation of *osvētiti* in Serbian outside of the texts written in Church Slavonic. In the vernacular, the verb was replaced by *osv(ij)etliti*, partly because in the ekavian speeches it became homophonous with *osvetiti*.

Keywords: Mining code, Old Serbian, vocabulary, yat reflexes, etymology.